

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. В. Г. КОРОЛЕНКА»

*До 125-річчя Харківської державної
наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка*

Віг XIX до XXI століття
Трансформація бібліотек у контексті
розвитку суспільства

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
Харків, 12–14 жовтня 2011 р.

Харків

2011

ім. В. Г. Короленка, 2011

© ПА-ІРІС, 2011

БІБЛІОТЕКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В. Г. КОРОЛЕНКА
ХАРКІВ
12-14 ЖОВТНЯ 2011 Р.

РОЗДІЛ 3. НОВІ РЕСУРСИ І МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

І. К. Журавльова

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

*Добро есть, братие, почита-
ние книжное...*

«Изборник Святослава», 1076 г.

Наукові бібліотеки вищих навчальних закладів України — це інформаційна основа освітнього і науково-дослідного процесів, творча лабораторія, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість навчання та наукових досліджень. Сьогодні більшість бібліотек ВНЗ України працює не тільки зі студентами, аспірантами, професорсько-викладацьким складом, науковими працівниками своїх вищів, але надають свої фонди і інформаційні ресурси для використання бажаним, починаючи з учнів старших класів.

З 90-х років ХХ ст. у вузівських бібліотеках України розпочалась систематична робота зі створення електронних каталогів, а в мережі Інтернет з'явилися сайти бібліотек. Протягом двадцяти років бібліотеки пройшли складний шлях і накопичили достатній досвід в автоматизації як окремих бібліотечних структур, так і бібліотеки в цілому. На сьогодні у бібліотеках ВНЗ України майже сім тисяч персональних комп'ютерів, 195 бібліотек підключено до Інтернету.

У 2002 р. завідувач відділом рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова І. Л. Великодна відзначала: «... в момент впровадження комп'ютерних технологій в наші бібліотеки перед всіма нами стояла основна задача — створення електронного каталога на нові поступлення. Ету задачу виконали, напевно, все (для довідки: у Харківському зональному методичному об'єднанні на кінець 2010 р. до електронних каталогів внесено близько 3 648 725 записів). Тепер же перед вузівськими бібліотеками стоять цілі більш складні — описати і створити електронні каталоги на свої старі рідкісні фонди... Створення єдиної бази даних рідкого фонду вузівських бібліотек — вот цель и задача ХХІ века» [1, с. 11]. Через дев'ять років після цього виступу говоримо про те, що

необхідно представляти читачам в мережі Інтернет повнотекстові варіанти книжок, у тому числі і рідкісні видання, як, наприклад, це робить Наукова бібліотека ім. М. О. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Завдяки отриманому гранту в бібліотеці проходить робота з поцифрування стародруків. На сайті бібліотеки в цифровому репозитарії Old Printed books (www.rarelib.undp.org.ua/ukr) [2] виставлено повнотекстові версії стародруків. Фахівці майже перестали сперечатися про те, що для довготривалого збереження інформації пріоритетним є процес мікрофільмування, а для надання її читачеві — поцифрування. Створення повнотекстових копій книг є трудомістким, але необхідним заходом не тільки для доступу читачів до раритетів, але й для збереження оригіналів тих видань, які потребують реставрації.

«Проблема сохранения и охраны историко-культурного наследия всегда была актуальна. В последние десятилетия возросло понимание ее значения, сделано немало эффективных шагов для признания значимости проблем охраны, использования культурного наследия на национальных уровнях... Сегодня ни у кого не вызывает сомнения тот факт, что культурные ценности — это важнейший элемент общения, взаимопонимания и взаимосближения народов. Они выступают главным критерием поддержки духовности и неразрывной связи поколений, объединяют их в единую цепь исторического развития. Каждый объект историко-культурного назначения, каждое произведение искусства, памятники культуры — все они являются звеном исторического целого и в своем историческом и культурном значении едины и неповторимы. Их утрату возместить невозможно», — ця цитата наведена з Аналітичних матеріалів у гуманітарній сфері Виконавчого комітету СНД [14].

На сьогодні загальний фонд бібліотек ВНЗ України складає понад 122 млн примірників. Фонд рідкісних і цінних видань наукових бібліотек ВНЗ України становить близько 1 млн примірників. Більшість пам'яток світового і загальнонаціонального значення, колекції унікальних видань знаходяться у наукових бібліотеках класичних університетів. Серед них — рукописи, архівні документи, стародруки, інкунабули, палеотипи, східнослов'янські першодруки, книги громадянського шрифту XVIII — першої половини XIX ст., особисті та родинні бібліотеки, прижиттєві видання творів класиків науки, літератури, мистецтва, найстаріші, рідкісні та цінні періодичні видання, книги з автографами, цінні видання регіонального значення, періодичні видання XVIII — XIX ст.

Історія і фонди кожної бібліотеки унікальні. Фонди бібліотек класичних університетів формувалися протягом декількох століть. Три університетські

бібліотеки України отримали за останні десять років статус бібліотеки національного надбання.

2002 рік. Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань та фонд «Буковинензія» Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича визнано науковим об'єктом, що становить національне надбання (Постанова Кабінету Міністрів України № 472-р від 19. 09. 2002 р.). Загальний фонд НБ Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича нараховує близько 2,6 млн примірників. У відділі рідкісних та цінних книг, який було засновано у вересні 1986 р. зберігається близько 70 тис. примірників: інкунабули, палеотипи, вітчизняні та іноземні стародруки, особисті архіви. Хронологія колекцій: XIII ст. – XX ст. [3].

2004 рік. Фонд стародруків, рідкісних видань і рукописів Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова стає об'єктом національного надбання (Постанова Кабінету Міністрів України № 124 від 22 вересня 2004 р.). У фонді стародруків, рідкісних видань і рукописів Наукової бібліотеки університету знаходиться понад 100 тис. одиниць збереження, серед них: стародруки XV – XVIII ст. ; рідкісні та цінні видання XIX – XX ст.; періодичні видання XVII – XX ст. ; приватні колекції, які належали видатним вченим, державним діячам, професорам університетів; рукописні та архівні матеріали [4].

2008 рік. Рішенням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2008 р. (№ 1345-р), за поданням Міністра освіти і науки І. О. Вакарчука, фонд рукописних, стародрукованих та рідкісних книг Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка включено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка було засновано у 1905 р. , сьогодні він налічує понад 120 тис. одиниць зберігання: рукописи, документи на пергаменті та інкунабули, палеотипи, окремі колекції [5].

І як підкреслюють керівники бібліотек, що отримали такий статус: «Науковий об'єкт, що становить національне надбання – це унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме негативні наслідки для розвитку науки та всього суспільства. Рішення комплексу проблем, пов'язаних зі збереженням та вивченням цього об'єкту – важливої складової культурного й інформаційного потенціалу народу, – забезпечить доступність документального спадку минулого для теперішнього і майбутнього поколінь. Водночас, належне його функціонування дасть можливість науковцям України і світу ознайомитись із широким колом цінних для історії світової цивілізації джерел» [4].

Кілька років Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна подає документи на присвоєння фонду рідкісних і цінних видань статусу національного надбання України. У 2007 р. був підготовлений пакет документів і відправлений у МОН України.

У травні 2010 р. згідно з планом МОН України на 2010 р. (лист МОН України № 1/9-58 від 04. 02. 2010 «Про організацію і проведення конференцій та семінарів з проблем вищої освіти і науки у 2010 році») на базі Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна спільно з Науковою бібліотекою Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Бібліотеки вищих навчальних закладів України на шляху до світового інформаційного простору». у науково-практичній конференції взяли участь 255 представників керівного складу і фахівців бібліотек вищих навчальних закладів, книготорговельних фірм, видавництв, фірм-розробників інформаційних технологій з України, Росії, Польщі, США, викладачі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Учасники конференції підтримали звернення Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна щодо клопотання перед Міністерством освіти і науки України про присвоєння Фонду рукописів, рідкісних та цінних видань XII – початку XX століть ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна статусу наукового об'єкта, що становить національне надбання України.

У бібліотеці Каразінського університету зберігається колекція видань XII – XX ст. – 61 777 примірників, колекція книг з мистецтва – 65918 примірників, видання XIX ст. – близько 400 тис. , зберігається велика колекція періодичних видань XIX ст. [6]. Фонд складається з рукописних документів, починаючи з XII ст. (956 одиниць зберігання). Серед рукописів – «Універсал» українського гетьмана І. Мазепи (1704 р.), «Літопис» Грабянки (початок XIX ст. , матеріали з історії України XVII – XVIII ст.); листи І. Франка до письменниці Н. Кобринської (1884 – 1886 рр.), колекції грецьких, польських рукописів та інші. Створено колекцію стародруків (друга половина XV – XVIII ст.), рідкісних та цінних видань XIX – XXI ст. Сформовані колекції інкунабул (19 примірників), палеотипів (близько 300 примірників), видань західноєвропейських друкарів (Альдів, Етьєнів, Фробенів, Плантаєна, Ельзевірів), польських книжок та ін. Фонд іноземних видань налічує понад 700 000 примірників основними європейськими мовами, у т. ч. друге видання М. Коперника «Про обертання небесних сфер» (Базель, 1566). Серед східнослов'янських книжкових пам'яток – зібрання книг кириличного (у т. ч. 7 примірників українських першодруків) та гражданського друків, прижиттєві видання класиків науки і літера-

тури, особисті бібліотеки професорів Харківського університету: О. О. Потебні, М. Ф. Сумцова, Д. М. Синцова, М. Й. Криштафовича та ін. У бібліотеці зберігаються видання друкарні Харківського університету, яка була заснована в 1804 р. Серед них і перші в Україні журнали та газети: «Харьковские известия» (1817 – 1823), «Харьковский Демокрит» (1816), «Украинский вестник» (1816 – 1820), «Украинский журнал» (1823 – 1825).

Зберігання унікальних колекцій ставить перед бібліотеками певні завдання. Усі бібліотеки ВНЗ України проводять роботу зі збереження фондів. Проводяться переобліки документів, після яких складаються акти перевірок. Продовжуються дослідження особистих колекцій та окремих рідкісних видань, видаються бібліографічні покажчики, каталоги. Активізувалася робота з виявлення рідкісних видань і створення відділів, які працюють з ними. Наприклад, у 19 з 36 бібліотек, що входять до Харківського методоб'єднання, зберігаються рідкісні і цінні видання. Крім бібліотеки Каразінського університету, найбільші зібрання мають НТБ НТУ «ХПІ» – 9357 примірників; НБ НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» – 27 696 примірників; Фундаментальна бібліотека ХАУ ім. В. В. Докучаєва – 13 700; НБ ПДПУ ім. В. Г. Короленка – 9 779; бібліотека Глухівського державного педагогічного університету – 7 023.

Наведу цитату з виступу професора, доктора наук І. О. Шевченко на Всеукраїнській бібліотечній конференції зі збереження фондів, що проходила в ХДНБ ім. В. Г. Короленка у 2007 р. «Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000 – 2005 рр.» було закрито у визначений термін, хоча, у зв'язку з обмеженим фінансуванням, вона не була виконана повністю. Програма була недостатньо тривалою, а тому й не скеровувалася на врахування усіх складників великого і надто складного комплексу заходів, спрямованих на забезпечення збереження бібліотечних фондів України. Цілком очевидно, що першочерговим завданням є розробка і затвердження нової Національної програми збереження бібліотечних фондів у сучасних умовах нестабільного і обмеженого фінансування це є досить складним завданням. Проте його слід вирішувати цілеспрямовано, за єдиним структурованим планом, використовуючи фінанси держави, регіонів, благочинних фондів, меценатів і спонсорів у досягненні мети» [7, с. 10 – 11].

Це складна трудомістка робота, що вимагає додаткового фінансування, кваліфікованих кадрів і часу. Завдяки Програмі 2000 – 2005 років почалася робота з вивчення фондів в окремих бібліотеках, а потім і в регіонах. Проведено дослідження з проблем вивчення рідкісних і цінних видань у бібліотеках (це було також відзначено у виступі І. О. Шевченко). Що ж стосується Харківського

методичного об'єднання вузівських бібліотек, то за останні кілька років бібліотеки активізували роботу з виявлення рідкісних книг і створення відповідних структур.

У НТБ Національного авіаційного університету (ХАІ) організовано відділ рідкісних видань, проводиться робота у НБ ХНУРЕ. У НБ НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» організовано сектор страхового копіювання, проводяться мікологічне і ентомологічне дослідження книжкових пам'яток, зібрано колекцію періодичних видань з права. У НТБ Полтавського національно-технічного університету ім. Ю. Кондратюка створено БД «Рідкісні та цінні видання». У НТБ ХНТУ «ХП» функціонує електронний каталог рідкісних і цінних видань, куди вносять дані про провенієнції, що знаходяться на рідкісних книгах (екслібриси, автографи, печатки, маргіналії), а також відомості про стан їх збереження.

Зазначимо, що у НБ Львівського національного університету ім. Івана Франка у 2010 р. створено відділ реставрації документів, придбано спеціальне обладнання, підготовлено працівника-реставратора.

Співробітниками кафедри мікології біологічного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна були взяті проби повітря на кожному ярусі книгосховища ЦНБ на наявність шкідливих домішок (пил, спори грибків) [8]. У науково-дослідницькій аналітичній лабораторії кафедри хімічної метрології ХНУ ім. В. Н. Каразіна зробили аналіз рН паперу, необхідного для реставрації книжкового фонду. За результатами дослідження було розроблено комплекс заходів щодо забезпечення відповідних умов зберігання фондів. Рекомендовано для обробки книг препарати «Гембар» і «Полідез», наприклад, Федеральний центр консервації бібліотечних фондів Росії рекомендує бібліотекам препарат «Metatin GT», який знищує спори і міцелії [9].

Працівники відділів збереження фондів ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна за результатами атестації і згідно з Колективним договором отримують надбавки до заробітної плати (8%) та безкоштовне молоко.

Кожна бібліотека, що працює з рідкісними виданнями, з метою збереження оригіналів намагається вирішувати проблеми їх копіювання. Наприкінці 2008 р. ХНУ ім. В. Н. Каразіна придбав для бібліотеки компактний книжковий сканер ATIZ Book Snap з програмним забезпеченням Book Drive Capture і Book Drive Editor, зі спеціальною V-образною базовою підставкою під книги (так звану «книжкову колицу»). Розкриття книги — до 120°. Сканер працює за допомогою цифрової фототехніки (дві цифрові камери Canon Powershot G9), виконує повнокольорове сканування книг, охоплює 2 сторінки книги одночасно. Швидкість поцифрування — до 500 сторінок на годину. Заслухавши на засіданні Ради

з наукової та методичної роботи бібліотеки доповідь про те, які видання треба поцифрувати в першу чергу, Рада прийняла рішення переводити в електронну форму рідкісні видання, що знаходяться у поганому стані і в єдиному екземплярі та видання, які потрібні дослідникам та використовуються у навчальному процесі факультетів. Так, наприклад, протягом 2009 – 2010 років до рукопису «Травник» 1534 р. з бібліотеки Івана Грозного зверталися дослідники з Росії (Москва, Російська державна бібліотека), Швеції (м. Упсала, Упсальський університет), до турецьких рукописів XVI ст. – дослідники з університету Стамбула (Туреччина). Інтерес до історії Харківського університету є постійним не тільки у викладачів і студентів Харкова, але й у науковців з різних міст і країн. Тому формування електронної колекції видань з історії університету також є пріоритетною. Спочатку поцифруються перші видання Харківського університету – списки студентів, статuti, доповіді, звіти.

Окрема розмова – про газети минулих століть. Співробітники ЦНБ, вивчивши і проаналізувавши стан газет, звернулися до науковців хімічного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна з проханням провести аналіз зразків паперу на визначення відсотка кислотності для можливості застосування фазової консервації. Отримавши ці дані, бібліотека пішла на непопулярні для читачів заходи – законсервувала газети «Южный край» і «Харьковские губернские ведомости», помістивши їх в контейнери з паперу, для того щоб запобігти подальшому розпаду і псуванню газетного паперу. Але ці заходи викликають незадоволення і нерозуміння з боку журналістів і дослідників-істориків. На жаль, в Україні немає окремої програми зі збереження газет, яка діє в зарубіжних країнах (США, Франції, Великобританії, Німеччині, Фінляндії), і завдяки якій вдалося вирішити багато проблем, пов'язаних із забезпеченням їх збереження і доступності.

Рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 22 листопада 2007 р. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна очолює секцію Науково-методичної бібліотечної комісії (НМБК) МОН України з організації та збереження інформаційних ресурсів у бібліотеках ВНЗ [10].

Мету і завдання члени секції вбачають у таких заходах: вивчити сучасний стан збереження документів на традиційних і нових носіях у бібліотеках ВНЗ України; лобювати інтереси бібліотек ВНЗ щодо участі їх у Державній програмі «Бібліотека XXI»; організувати семінари, майстер-класи для бібліотекарів ВНЗ за участю провідних спеціалістів України, Росії та спеціалістів інших країн, які працюють у напрямку збереження фондів та видань на різних інформаційних носіях; сприяти діяльності бібліотек щодо організації науково-дослідницької

роботи в галузі збереження інформаційних ресурсів; сприяти співпраці між бібліотеками та організаціями у вивченні питань збереження інформаційних ресурсів.

Що конкретно сьогодні можна зробити для збереження книжкового багатства, яке стоїть на книжкових полицях у вузівських бібліотеках України? На нарадах директорів бібліотек ВНЗ, які проводяться НМБК МОН України, постійно ставляться питання стосовно збереження книжкових фондів та будівель бібліотек. У листі НМБК МОН України від 23. 03. 07 Департаментом вищої освіти МОН України рекомендовано розглянути питання щодо оснащення бібліотек системами контролю і захисту бібліотечних фондів від несанкціонованого вносу. У листі від 21. 08. 08 НМБК прийняла рішення просити МОН України розглянути питання про можливість створення на базі провідних вищих навчальних закладів реставраційних центрів і рекомендувати ректорам посилити увагу до забезпечення, збереження та фізичного стану бібліотечних фондів, особливо рідкісних і цінних видань, у тому числі і біозахисту фондів. 17 – 19 травня 2011 р. НМБК Міністерства освіти і науки, молоді та спорту спільно з Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка проведено міжнародну науково-практичну конференцію «Бібліотека як науково-інформаційний, освітній та культурний центр вищого навчального закладу» та засідання НМБК. У рекомендаціях конференції відображені рішення стосовно збереження фондів, роботи з рідкісними виданнями та створення зведених БД.

Спільно з факультетом післядипломної освіти ХНУ ім. В. Н. Каразіна за участю професора, доктора технічних наук, директора Федерального центру консервації бібліотечних фондів Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург), керівника секції зі збереження бібліотечних фондів Російської бібліотечної асоціації С. О. Добрусіної, доктора історичних наук, професора, завідувача відділу стародруків і рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Г. І. Ковальчук, доктора філологічних наук, професора, завідувача науково-дослідницьким відділом книгознавства Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка І. Я. Лосієвського у ЦНБ було проведено Міжнародний науково-практичний семінар для 46 бібліотечників України, які працюють з фондами та новими інформаційними ресурсами. Розглядалися питання консервації документів, контролю за підтримкою температуро-вологісного і світлового режимів зберігання, реставрації і стабілізації документів, обліку і безпеки книжкових пам'яток, вивчення Державного реєстру національного культурного надбання книжкових пам'яток, формування повнотекстових електронних колекцій книжкових пам'яток, захисту документів на

мікроформах і оптичних дисках. Учасники отримали сертифікати про підвищення кваліфікації з теми «Проблеми збереження рідкісних видань».

Розмова на семінарі в Харкові торкалася і таких складних питань, як безпека фондів, реагування на надзвичайні ситуації, розкрадання бібліотечних фондів і способи вберегтися від них. Говорячи про забезпечення охорони бібліотечних фондів у вузівських бібліотеках, відзначимо, що якщо системи пожежно-охоронної сигналізації є в деяких бібліотеках, то системи пожежогасіння відсутні, крім сучасних нових будівель. Немає докладних інструкцій щодо поведінки персоналу в екстремальних ситуаціях, не підготовлений комплект матеріалів на випадок аварій.

Професіонали бібліотечної справи акцентували увагу на тому, що невирішеним залишається кадрове питання: Україні бракує навчальних закладів з підготовки фахівців відповідного профілю — книгознавців-зберігачів колекцій пам'яток писемності та друку, відсутня єдина система підвищення кваліфікації кадрів, які працюють з рідкісними виданнями, не кажучи про реставраторів.

Новим напрямком у діяльності бібліотек стало створення цифрових колекцій наукових публікацій вчених ВНЗ. Так, з 36 бібліотек Харківського методоб'єднання інституційної репозитарії існують у 8-ми вищих навчальних закладах. Перший електронний архів <http://eprints.kname.edu.ua> (репозиторій) з'явився в Харківській національній академії міського господарства у 2007 р. Його метою було забезпечення освітнього процесу у ВНЗ і, насамперед, самостійної роботи студентів. у репозиторії представлено більше 16 тис. публікацій: електронні версії конспектів лекцій викладачів, навчальні та методичні посібники. Відвідування складають до 1,5 тис. користувачів на день.

У 2009 р. в Україні стартував проект «ELibUkr. Електронна бібліотека. Центри знань в університетах України». ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна стала однією з перших учасниць проекту. В електронному архіві ХНУ ім. В. Н. Каразіна eKhNUIR (<http://dspace.univer.kharkov.ua/?locale=uk>) містяться статті вчених, співробітників та студентів університету, автореферати, праці вчених, які працювали раніше (зі збереженням авторського права), а також тексти рідкісних видань, що зберігаються в бібліотеці [11]. У 2009 – 2010 роках до проекту тільки з Харківського об'єднання приєдналися Сумський державний університет та Українська академія банківської справи. у 2011 р. до проекту приєднався ХНУРЕ та ХНТУ «ХПІ». Створюються репозиторії у Харківському національному медичному університеті, Національному фармацевтичному університеті.

Активно поповнюється електронний архів Сумського державного університету eSSUIR — Electronic Sumy State University Institutional Repository

(<http://www.essuir.sumdu.edu.ua/>). В архіві на кінець вересня 2011 налічується близько 18 000 публікацій. В електронному архіві академії банківської справи eUABIR – Electronic Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine Institutional Repository (<http://dspace.academy.sumy.ua/>) на кінець вересня 2011 представлено понад 6000 публікацій. Усього в інституційних репозиторіях Харківського методоб'єднання на 1. 10. 2011 виставлено близько 45 000 публікацій.

За останні роки виконано багато роботи, але як не згадати слова Вікторії Сорокопуд, яка ще у 2007 р. у статті «Державний реєстр книжкових пам'яток України: сон тривалістю вісім років. . . » написала: «Як той маленький гном із зеленим трилисником у руді, Україна сидить на величезному горщику із золотом, справжніх багатств якого все ще не знає» [13]. Так може настав той час, коли потрібно поділитися зі світом інформаційним багатством, яким володіють бібліотеки України? Сподіваємось, що в цьому бібліотекам ВНЗ допоможе Національна програма «Бібліотека XXI».

Секція з організації та зберігання інформаційних ресурсів НМБК МОН молоді та спорту України згідно з рекомендаціями Міжнародної науково-практичної конференції «Бібліотека як науково-інформаційний, освітній і культурний центр вищого навчального закладу», яка відбулася в травні 2011 р. у Києві, НМБК [12] вирішила запропонувати науковим бібліотекам університетів, які зберігають у книгосховищах рідкісні та цінні (до 1945 р.) видання до кінця 2011 р. взяти участь у створенні репозиторію відкритого доступу «Bibliothesauros» (рідкісні видання для навчального процесу і наукових досліджень».

Секція пропонує розпочати цю роботу бібліотекам класичних університетів Києва, Львова, Одеси, Донецька, Харкова, які одночасно є методичними зональними центрами бібліотек вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації. Але до проекту можуть приєднуватись і бібліотеки інших університетів України, де зберігаються рідкісні видання. Унікальні фонди користуються, перш за все, попитом при підготовці фахівців у галузі філології, історії, філософії. Можливість використання читачами електронних версій цих видань буде не тільки сприяти навчальному процесу і науковим дослідженням, але й надасть можливість бібліотекам зберегти оригінали рідкісних видань. Репозиторій відкриє викладачам, студентам і аспірантам доступ до електронних версій цінних видань не тільки своєї бібліотеки, але й інших.

Секція пропонує створити такий репозиторій на базі сервера ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, який має достатньо ресурсів для утримання такої бази даних. Налаштування програмної оболонки, розробку структури репозиторію і супроводження беруть на себе спеціалісти ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Пропонується створити репозиторій «Bibliothesauros»: рідкісні видання для навчального процесу і досліджень» за допомогою програмного забезпечення DSpace 1. 7.

Структура буде складатися із розділів у кореновому каталозі, які визначені за століттями, а далі у кожному розділі можуть бути підрозділи та колекції за іншими ознаками. Ця структура приховує належність рідкісних видань до фондів університетів, що, напевно, краще для безпеки раритетів. Адміністратор репозиторію реєструватиме депозиторів, які будуть призначені від бібліотек університетів-учасників проекту, надаватиме їм певні повноваження. Кожен університет-учасник буде відповідати за наповнення своїх колекцій. Поповнення репозиторію документами будуть виконувати відповідні депозитори шляхом самоархівування. Адміністратор репозиторію відповідатиме за супроводження бази даних, зберігання її цілісності.

Перед усіма бібліотеками стоїть проблема забезпечення фізичного збереження унікальних видань і, водночас, зростає проблема забезпечення доступу до інформації, що міститься в них. Цю проблему треба вирішувати, поки ще є, що зберігати. І саме у вузівських бібліотеках актуальним є питання не тільки опису, збереження, але й використання рідкісних фондів як з навчальною метою, так і з науковою. Повторюємо, що для багатьох бібліотек ВНЗ гострою проблемою є збереження регіональних періодичних видань (часописів і газет) XIX ст. , які були надруковані на кислотному папері. Проблеми збереження фондів бібліотекам необхідно вирішувати спільно і корпоративно, використовувати нові технології, вивчати інформаційні потреби читачів, поцифровувати документи, аналізуючи стан збереження книжкових пам'яток.

Сподіваємось, що університетський відкритий архів «Bibliothesauros» — електронна скарбниця книжкових пам'яток — допоможе зберегти оригінали, введе їх до наукового обігу, цифрові копії книжкових пам'яток зберуться в єдину електронну колекцію, що надасть змогу дослідникам вивчати культурне та історичне надбання, яке зберігається у наукових бібліотеках вищих навчальних закладів України.

Список літератури

1. Великодная, И. Л. Редкие фонды: проблемы сохранности, изучения и использования // Редкие фонды в научных библиотеках высших учебных заведений: Проблемы сохранности, изучения и использования в XXI веке: докл. междунар. конф. , 22-25 окт. 2002 г. , Москва. — М. , 2002. — С. 4–12.

2. Old Printed Books [http \[Електронний ресурс\]](http://www.rarelib.undp.org.ua/ukr/). — Режим доступу: [//www.rarelib.undp.org.ua/ukr/](http://www.rarelib.undp.org.ua/ukr/). — Назва з екрана.
3. Національне надбання — фонд цінних та рідкісних книг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://library.chnu.edu.ua/?page=ua/05projekt/04frk>. — Назва з екрана.
4. Фонд стародруків, рідкісних видань і рукописів Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lib.onu.edu.ua/ua/natsnadban/>. — Назва з екрана.
5. Національне надбання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://library.lnu.edu.ua/bibl/>. — Назва з екрана.
6. Звіт 2010 рік / Харк. метод. об'єднання б-к вищ. навч. закл. ; ЦНБ [ХНУ ім. В. Н. Каразіна]. — [Х. , 2011.] — 85 с.
7. Шевченко, І. О. Нормативно-правове забезпечення збереження інформаційно-бібліотечних ресурсів України // Збереження інформаційно-бібліотечних ресурсів України: нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук. - практ. конф. , 20—22 листоп. 2006 р. , м. Харків. — Х. , 2007. — С. 4—12.
8. Прудникова, Т. И. Грибы — деструкторы книгохранилищ Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина : отчет / Т. И. Прудникова, Е. Г. Сазонова. — Х. , 2009. — 10 с. — (Рукопись).
9. Добрусина, С. А. Обеспечение сохранности документов в век цифровых технологий // Бібл. вісн. — 2008. — №3. — С. 11—15.
10. Лист НМБК МОН УКРАЇНИ №06-77 від 10. 06. 2008 р. Склад Секцій Науково-методичної бібліотечної комісії МОН- [httpm \[Електронний ресурс\]](http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/legal.php3). — Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/legal.php3. — Назва з екрана.
11. eKhNUiR : Електронний архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/?locale=uk>. — Назва з екрана.
12. Рекомендації НМБК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>. — Назва з екрана.
13. Сорокопуд, В. Державний реєстр книжкових пам'яток України: сон тривалістю вісім років... // Дзеркало тижня. — 2007. — 22 груд. (№49).
14. Год историко-культурного наследия. Историко-культурное наследие для будущих поколений [Электронный ресурс] // Интернет-портал СНГ. — Режим доступа: <http://www.e-cis.info/page.php?id=19566>. — Заглавие с экрана.

